

SZACOWANIE SPOŻYCIA TURYSTYCZNEGO – DOŚWIADCZENIA REGIONALNEGO RACHUNKU SATELITARNEGO TURYSTYKI DLA WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

EWA DZIEDZIC¹, TERESA SKALSKA²

¹ Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
e-mail: ewa.dziedzic229@gmail.com

² Szkoła Główna Turystyki i Rekreacji w Warszawie
e-mail: t.skalska@gmail.com, t.skalska@vistula.edu.pl

SŁOWA KLUCZOWE

regionalny rachunek satelitarny turystyki, spożycie turystyczne, województwo mazowieckie

STRESZCZENIE

Celem opracowania jest określenie, czy i w jakim stopniu w polskich realiach sporządzenie regionalnego rachunku satelitarnego turystyki (RRST) umożliwia pogłębione spojrzenie na spożycie turystyczne jako czynnik rozwoju gospodarczego. Zagadnienia te omówiono w oparciu o wyniki RRST dla województwa mazowieckiego. Przedstawiono w nim opracowaną dla Polski metodologię RRST oraz dostępne źródła informacji statystycznej umożliwiające jego sporządzenie. RRST dla województwa mazowieckiego był pierwszą próbą jej implementacji. Ujawniła ona, że ze względu na luki informacyjne sporządzenie RRST dla województwa wymaga szerokiego zastosowania podejścia „z góry w dół”, co oznacza, że jego wyniki mogą nie w pełni odzwierciedlać regionalne uwarunkowania. Pomimo tych ograniczeń RRST umożliwia uzyskanie szczegółowego obrazu spożycia turystycznego pod kątem jego wkładu w gospodarkę województwa oraz roli poszczególnych segmentów popytu w tym zakresie.

Wprowadzenie

Coraz bardziej doceniane znaczenie turystyki dla gospodarki regionów sprawia, że samorządy i władze lokalne, podejmując aktywną politykę jej rozwoju, oczekują na rzetelne narzędzia pomiaru efektów swoich działań, w tym oszacowania takich agregatów ekonomicznych, jak wielkość i struktura spożycia turystycznego, turystyczna wartość dodana, zatrudnienie czy też wielkość

nakładów inwestycyjnych związanych z podażą turystyczną. Nie jest to zadanie proste, ponieważ z punktu widzenia pomiaru efektów ekonomicznych turystyka jest zjawiskiem złożonym, o wielu cechach specyficznych utrudniających wpisanie jej w standardowe systemy statystyki gospodarczej na szczeblu regionu. W skali kraju problem ten rozwiązano dzięki koncepcji rachunku satelitarnej turystyki (RST). Podobne działania podejmowane są także w odniesieniu do regionów za pomocą jego odpowiednika, jakim jest rachunek regionalny (RRST). O ile doświadczenia zarówno międzynarodowe, jak i krajowe w liczeniu RST są już znaczące, o tyle w Polsce próbę policzenia pierwszego rachunku regionalnego turystyki podjęto dopiero w latach 2014–2015. Pilotażowy projekt zrealizowano na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki w odniesieniu do woj. mazowieckiego, a podstawowym założeniem było uczynienie z RRST narzędzia, które realnie opisuje zjawiska zachodzące w regionie, ale równocześnie w rygorystyczny sposób wpisuje je w parametry ustalone dla całego kraju.

Celem opracowania jest określenie, czy i w jakim stopniu w polskich realiach sporządzenie RRST umożliwia pogłębione spojrzenie na spożycie turystyczne jako czynnik rozwoju gospodarczego. Zagadnienia te omówiono na podstawie wyników RRST dla woj. mazowieckiego. W artykule zostały przedstawione podstawowe założenia metodologiczne w zakresie szacowania spożycia turystycznego jako elementu RRST na poziomie NUTS 2. Wskazano źródła informacji możliwe do wykorzystania, braki występujące w tym zakresie oraz powiązania RRST z RST dla kraju. Omówiono również dostosowanie metodologii RRST do uwarunkowań właściwych dla woj. mazowieckiego uwzględniające strukturę popytu w regionie zdominowanym przez dużą aglomerację miejską. W końcowej części opracowania zasygnalizowano podstawowe ograniczenia w zastosowaniu wykorzystanej metodologii do szacowania RRST dla innych województw.

Założenia metodologiczne

Istotnym problemem związanym z przygotowaniem RRST jest brak wypracowanej metodologii jego sporządzania. Punktem wyjścia mogą być jedynie ogólne opracowania teoretyczne i opublikowane doświadczenia innych krajów (Canada, 2013). Niemniej można wskazać kilka zasad, co do których zgodni są wszyscy autorzy:

- a) RRST powinien wpisywać się w system rachunków narodowych, stosując analogiczne koncepcje;
- b) RRST powinien być powiązany z RST.

Jeśli chodzi o rozwiązania szczegółowe, to poglądy poszczególnych autorów są bardziej zróżnicowane – od maksymalistycznych, które zakładają wykorzystanie regionalnych rachunków podaży i wykorzystania wyrobów i usług (Frechtling, 2013), do bardziej pragmatycznych, które dopuszczają duży udział szacunków i wykorzystanie odpowiednio dostosowanych danych z poziomu krajowego (Canada, 2013; Dwyer, Forsyth, Dwyer, 2010; Jones, 2009, s. 207–223). Pragmatyczne podejście uzasadnione jest dostępnością danych statystycznych i praktyką sporządzania rachunków regionalnych, które w pełnej wersji opracowywane są tylko w niektórych państwach, głównie federacyjnych.

Można wskazać dwa podstawowe podejścia do obliczania poszczególnych komponentów RRST, w tym spożycia turystycznego: *top down* („z góry w dół”) i *bottom-up* („z dołu do góry”). Pierwsze z nich polega na odpowiednim rozszacowaniu danych dla szczebla krajowego, natomiast drugie – na wykorzystaniu oryginalnych danych zebranych na szczeblu regionalnym. Możliwe są również rozwiązania hybrydowe łączące elementy obu opisanych podejść. Zestawienie ich cech zawiera tabela 1.

Tabela 1. Podejścia do szacowania spożycia turystycznego dla potrzeb RRST

	Podejście <i>top-down</i>	Podejście <i>bottom-up</i>
Źródła danych	Spożycie poszczególnych produktów w RST, spożycie poszczególnych grup odwiedzających w RST	Badania spożycia turystycznego w regionie
Zalety	Całkowita spójność z RST, a pośrednio z rachunkami narodowymi	Obrazują specyfikę regionu
Wady	Dają jedynie przybliżony obraz spożycia w danym regionie, co w przypadku regionów o wyraźnie odmiennym niż krajowy modelu turystyki może prowadzić do nietrafnych związków	Możliwe wystąpienie braku zgodności z danymi szczebla krajowego; weryfikacja wiarygodności danych regionalnych jest często niemożliwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Canada (2013).

Obok rozważań metodologicznych w dyskusjach o RRST formułowane są także postulaty o charakterze praktycznym (Laimer, 2012):

- a) możliwość porównań z innymi regionami;
- b) możliwość porównań roli turystyki w gospodarce regionu z innymi rodzajami działalności;
- c) możliwość określenia wkładu turystyki w tworzenie wartości dodanej i zatrudnienia;
- d) możliwość oceny dynamiki w zakresie powyższych parametrów;
- e) możliwość ustalania i monitorowania celów polityki wobec rozwoju turystyki.

Zgodnie z przyjętą metodologią RRST opracowaną w 2014 r. (Dziedzic, Kachniewska, Łopaciński, Skalska, 2014) oszacowanie wielkości spożycia turystycznego dla woj. mazowieckiego powinno odnosić się do trzech grup konsumentów: 1) mieszkańców (rezydentów) województwa podróżujących po jego terenie; w RST dla Polski jest to odpowiednik krajowego spożycia rezydentów; 2) mieszkańców (rezydentów) innych regionów Polski przyjeżdżających na terytorium woj. mazowieckiego; 3) cudzoziemców. Podobnie jak w RST na spożycie turystyczne w regionie (w analizowanym przypadku – w województwie) składać się powinno zarówno spożycie gospodarstw domowych z dochodów osobistych odwiedzających, jak i wydatki związane z podróżami służbowymi (zużycie pośrednie) oraz spożycie sektora rządowego, samorządowego i instytucji niekomercyjnych.

Istotnym elementem polskiej metodologii RRST, który odróżnia ją od RST, jest podział turystycznych rodzajów działalności i odpowiadających im produktów na „zlokalizowane” i „sieciorowe”. Jest to podział ściśle związany z cechami spożycia turystycznego – w pierwszym przypadku jest to spożycie odwiedzających województwo, w drugim spożycie oszacowane dla przedsiębiorstw zlokalizowanych w województwie, ale sprzedających swoje produkty na terenie całego kraju i za granicą. Dotyczy to przedsiębiorstw transportowych i biur podróży. Przyjęcie takiego

rozwiązania umożliwia pełną ocenę wkładu turystyki w gospodarkę województwa. Jest ona efektem działalności przedsiębiorstw obsługujących odwiedzających i zlokalizowanych na terenie województwa. W przypadku „zlokalizowanych” rodzajów działalności (zakwaterowanie, gastronomia, usługi kulturalno-rekreacyjne, handel detaliczny) wielkość ich produkcji zależy od popytu odwiedzających region, natomiast w przypadku „sieciowych” rodzajów działalności nie ma takiego ograniczenia. Występowanie tych dwóch grup rodzajów działalności w RRST wymaga odpowiedniej interpretacji wyników dotyczących spożycia turystycznego. Zakłada też różne podejścia do szacowania jego wielkości. W przypadku „zlokalizowanych” rodzajów działalności wskazane jest dysponowanie danymi regionalnymi, natomiast w przypadku „sieciowych” założono podejście *top-down* (Dziedzic i in., 2014).

Wykorzystane źródła danych

Mimo klarowności założeń metodologicznych i ich zgodności z RST dla całego kraju w trakcie przygotowywania pilotażowego RRST ujawniono wiele trudności w oszacowaniu wszystkich wyżej wspomnianych elementów spożycia turystycznego, zarówno w wymiarze ilościowym, jak i wartościowym. Podstawowym problemem okazały się oczekiwania co do niezbędnych danych w różnym stopniu utrudniające oszacowanie spożycia turystycznego głównych grup konsumentów. I tak, w przypadku popytu rezydentów brak jest jednego, wystarczająco kompleksowego badania pozwalającego oszacować wielkość podróży międzyregionalnych w 2012 r., zarówno turystycznych, jak i jednodniowych. W związku z tym konieczne okazało się wykorzystanie różnych źródeł informacji i przeprowadzenie na ich podstawie odpowiednich szacunków. Przyjęto kilka założeń:

1. Udział woj. mazowieckiego w spożyciu turystycznym rezydentów odpowiada jego udziałowi w poszczególnych typach podróży, tj. krótko- i długotrwałych podróżach w celach prywatnych i zawodowych. Innymi słowami oznacza to przyjęcie założenia, że struktura spożycia odwiedzających woj. mazowieckie odpowiada strukturze spożycia turystycznego rezydentów uczestniczących w podróżach krajowych.
2. Jeśli chodzi o ustalenie liczby podróży, to konieczne okazało się przeprowadzenie odpowiednich obliczeń w kilku krokach. Podstawą oszacowań był udział przyjazdów do woj. mazowieckiego odpowiednio w celach prywatnych i zawodowych w podróżach krajowych w 2011 r. Został on ustalony na podstawie badania Instytutu Turystyki (IT), a następnie na podstawie wyników badania zamieszczonych w publikacji Active Group (Podróże Polaków...) oszacowano liczbę krajowych podróży do woj. mazowieckiego i ich udział w krajowym ruchu turystycznym w 2012 r.
3. Tak jak w RST dla Polski z powodu braku odpowiednich badań liczbę podróży jednodniowych w celach prywatnych i wydatki na nie oszacowano, przyjmując, że odpowiadała ona liczbie noclegów spędzonych na terenie woj. mazowieckiego przez turystów krajowych uczestniczących w krótkotrwałych podróżach w celach prywatnych.

W rezultacie przy szacowaniu spożycia rezydentów stosowano głównie podejście *top-down* z elementami regionalizacji na podstawie liczby podróży na teren województwa. Jego podstawą były

dane o spożyciu turystycznym z uproszczonego RST dla Polski w 2012 r. Odpowiednie pozycje wydatków gospodarstw domowych i wydatków na podróże służbowe pomnożono przez udział woj. mazowieckiego w przyjazdach w celach prywatnych (7,9%) oraz w celach zawodowych (28,3%).

Weryfikacja źródeł informacji o spożyciu turystycznym rezydentów w 2012 r. spowodowała, że niemożliwe okazało się wyodrębnienie podróży mieszkańców województwa po jego terenie, co zakładała metodologia RRST. We wstępnych założeniach do RRST woj. mazowieckiego zaplanowano ponadto wyróżnienie podregionu statystycznego miasta Warszawy. Okazało się to jednak niemożliwe z powodu braku odpowiednich badań.

Oszacowania wydatków turystycznych poniesionych przez cudzoziemców na terenie woj. mazowieckiego (z wyróżnieniem Warszawy) dokonano zasadniczo według metody „z dołu do góry” (*bottom-up*), opierając się przede wszystkim na wynikach cyklicznego badania zrealizowanego w 2012 r. przez IT, obejmującego zagraniczną turystykę przyjazdową do Polski. Mimo że głównym celem tego badania nie było szacowanie przyjazdów cudzoziemców do regionów (województw), odpowiednia konstrukcja zastosowanych narzędzi badawczych pozwoliła na wyodrębnienie w miarę jednorodnych zbiorów pozwalających lepiej rozeznaczyć geograficznie podróży, miejsce ponoszenia wydatków oraz oszacować wydatki związane z korzystaniem z jednorodnej bazy noclegowej. Takiej dezagregacji danych na województwa i największe polskie miasta służy zawarte w ankiecie pytanie o liczbę noclegów spędzonych w poszczególnych regionach (m.in. w Warszawie) oraz poszczególnych rodzajach bazy noclegowej. Była to informacja bardzo przydatna z punktu widzenia RRST dla woj. mazowieckiego, ponieważ w jednoznaczny sposób pozwoliła przyporządkować wydatki respondentów do odwiedzanego regionu. Takie działanie mogło być bez zastrzeżeń wykorzystane jedynie wówczas, gdy respondenci wskazali tylko woj. mazowieckie i Warszawę. Zatem szacowanie spożycia nie mogło zostać oparte wyłącznie na tej grupie, ponieważ pominięto by respondenty, którzy w czasie tej samej podróży zatrzymywali się nie tylko w woj. mazowieckim, ale także w innych regionach (województwach), i często byli uczestnikami turystyki objazdowej. Ustalając spożycie nierezydentów dla woj. mazowieckiego i Warszawy, rozwiązano ten problem poprzez rozszacowanie wydatków respondentów wskazujących różne odwiedzane miejsca według struktury ruchu turystycznego ustalonej na podstawie liczby udzielonych noclegów w bazie noclegowej (dane GUS). Weryfikując informacje, posłużono się również strukturą danych dotyczących usług noclegowych w województwach. Jeśli chodzi o oszacowanie tej części spożycia turystycznego, która jest związana z wydatkami poniesionymi poza granicami kraju (ale zasilającymi gospodarkę badanego regionu), posłużono się metodą „z góry na dół” (*top-down*), tj. poprzez podział wielkości ustalonych dla RST dla Polski w 2012 r. na województwa. Kluczem do rozszacowania była również struktura noclegów udzielonych cudzoziemcom według województw (dane GUS).

Jeśli chodzi o drugą grupę nierezydentów-cudzoziemców, tzn. odwiedzających jednoznacznie, do oszacowania wielkości i struktury spożycia posłużyły 4 źródła danych: 1) pomiar ruchu na przejściach granicznych prowadzony do 2012 r. (włącznie) przez IT; 2) pomiar ruchu na zewnętrznych granicach UE (Rosja, Białoruś i Ukraina) prowadzony przez Straż Graniczną; 3) badania ankietowe na zewnętrznych granicach UE prowadzone przez WUS w Rzeszowie (z Rosją od 2012 r.); 4) historyczne dane Straży Granicznej o ruchu na przejściach granicznych w okresie przed

przystąpieniem do strefy Schengen. Źródła te informują o łącznym ruchu na granicach. Pomiar ruchu na przejściach prowadzony przez IT (źródło 1) zaprojektowano, mając na uwadze najważniejsze przejścia/punkty przekraczania granic z poszczególnymi krajami. W odniesieniu do woj. mazowieckiego wzięto pod uwagę przede wszystkim przejścia graniczne w portach lotniczych, a wtórna analiza danych wspomóżona źródłem (4) dała przybliżone wyniki w układzie wojewódzkim¹. Jeśli chodzi o wielkość i strukturę wydatków, posłużono się przede wszystkim badaniami IT.

Oszacowanie spożycia turystycznego w RRST dla woj. mazowieckiego jest zgodne ze zmodyfikowaną metodologią RST opublikowaną w 2008 r. dla rachunków krajowych. Oznacza to m.in., że dane dotyczące strony popytowej zostały opracowane w wersji netto, a więc rozszacowane zostały wartości usług cząstkowych zakupionych przez turystów w formie imprez. Pomocniczym źródłem informacji wykorzystanym do oszacowania struktury pakietów turystycznych, z których korzystali nierezydenci, były badania przeprowadzone przez IT w 2013 r. w biurach podróży świadczących usługi w zakresie zorganizowanej turystyki przyjazdowej nierezydentów oraz dane GUS według PKD. Odstępstwem od rekomendowanej nowej metodologii RST jest to, że w spożyciu turystycznym obliczonym dla Warszawy i całego woj. mazowieckiego nie wyodrębniono wydatków na produkty o dużej wartości; w 2012 r. nie było to możliwe z uwagi na brak odpowiednich danych źródłowych².

Spożycie turystyczne w województwie mazowieckim w 2012 roku

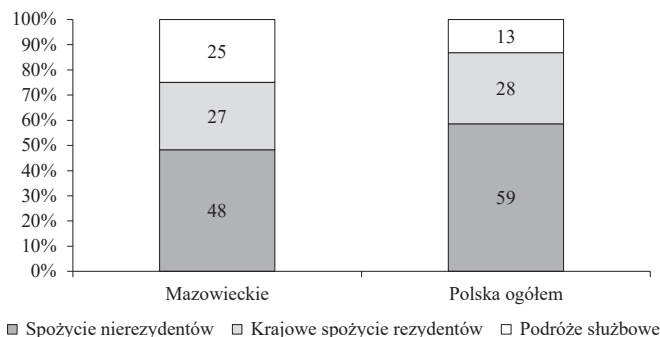
Jak wynika z założeń metodologicznych, szacunek wielkości spożycia turystycznego dla woj. mazowieckiego odnosi się do 3 grup konsumentów: 1) mieszkańców (rezydentów) województwa podróżujących po jego terenie; 2) mieszkańców (rezydentów) innych regionów Polski przyjeżdżających na terytorium woj. mazowieckiego; 3) cudzoziemców. W pilotażowym RRST dla 2012 r. łączne spożycie turystyczne tych grup na terytorium woj. mazowieckiego oszacowano na poziomie ok. 6662,3 mln zł (ok. 12% spożycia turystycznego dla całego kraju), z czego 3446 mln, tj. 51,7%, przypadło na spożycie rezydentów³. Udział poszczególnych grup nabywców w spożyciu turystycznym w woj. mazowieckim na tle struktury właściwej dla całej Polski ilustruje rysunek 1.

Specyfika badanego regionu z dominującą funkcją turystyczną, gospodarczą i polityczną Warszawy jako stolicy państwa powoduje, że struktura spożycia znacząco odbiega od obserwowanej dla całego kraju. Świadczą o tym przede wszystkim wydatki na charakterystyczne produkty turystyczne, które stanowiły w 2012 r. znacznie więcej niż w całej Polsce (woj. mazowieckie – 67,4%, Polska – 52,2%) (Rachunek satelitarny..., 2015). Na uwagę zasługuje większy udział wydatków na usługi gastronomiczne, transport (w tym przede wszystkim transport lotniczy oraz usługi wspomagające ten transport), natomiast mniejszy – na zakup paliw oraz produktów spożywczych.

¹ Rozszacowanie przyjazdów turystów i odwiedzających jednodniowych dokonane zostało przez W. Bartoszewicza.

² Szczegółowe informacje na temat metodologii szacowania popytu turystycznego nierezydentów zawarte zostały w edycji RST za 2011 r.

³ To jest gospodarstw domowych, poniesione w ramach podróży służbowych oraz pozostałe elementy spożycia, które obejmują finansowanie usług uzdrowiskowych przez NFZ (z wyłączeniem ZUS i KRUS).

Rysunek 1. Struktura spożycia turystycznego ogółem według grup nabywców: województwo mazowieckie i Polska ogółem, 2012 rok

Źródło: RST 2012, RRST dla woj. mazowieckiego 2012. Dziedzic, Kachniewska, Łopaciński, Skalska (2015a, 2015b).

Tabela 2. Struktura spożycia charakterystycznych produktów turystycznych (CPT): województwo mazowieckie i Polska ogółem, 2012 rok (%)

Charakterystyczne produkty turystyczne (CPT)	Województwo mazowieckie	Polska ogółem
Usługi noclegowe	29,5	33,9
Usługi gastronomiczne	25,0	23,6
Międzymiastowe kolejowe przewozy pasażerskie	6,5	4,6
Pasażerski transport lądowy	5,1	4,1
Pasażerski transport wodny	0,0	0,3
Przewozy lotnicze pasażerskie	13,2	11,8
Usługi agencji turystycznych	6,7	7,7
Usługi kulturalno-rekreacyjne	5,8	10,8
Usługi wspomagające transport lotniczy	8,1	3,0
Ogółem	100,0	100,0

Źródło: RST 2012, RRST dla woj. mazowieckiego 2012.

W grupie produktów pozostałych, mimo mniejszego niż w kraju udziału wydatków na paliwa, również w woj. mazowieckim stanowią one istotną część spożycia turystycznego; w 2012 r. przeznaczono na nie ok. 923 mln zł, tj. 13,9% spożycia turystycznego w województwie ogółem. Duże znaczenie mają także wydatki na zakupy żywności, napojów i wyrobów tytoniowych: przeznaczono na nie ok. 477 mln zł, tj. 7,2% całego spożycia turystycznego w województwie. Zarówno zakupy paliw, jak i artykułów spożywczych są w pewnym stopniu substytucyjne wobec usług transportowych i gastronomicznych, ale ich skala jest mniejsza niż w całym kraju, co oznacza, że w woj. mazowieckim znacznie mniejsza część ruchu turystycznego bazuje na samodzielnym zaspokajaniu potrzeb związanych z transportem i wyżywieniem w trakcie podróży turystycznych.

Jak wynika z danych na rysunku 1, blisko połowę spożycia turystycznego w woj. mazowieckim stanowią wydatki nierezydentów; w 2012 roku oszacowano je na poziomie 3216,3 mln zł.

W tej grupie konsumentów zdecydowanie dominują CPT, których wartość (ok. 2456,3 mln zł) stanowi ponad 3/4 łącznego spożycia nierezydentów na terenie województwa. Udział wydatków nierezydentów na pozostałe produkty jest w woj. mazowieckim znacząco mniejszy, niż oszacowano w RST dla całej Polski. Oznacza to, że zagraniczna turystyka przyjazdowa do woj. mazowieckiego (w tym głównie do Warszawy) nie jest związana z tak dużymi wydatkami nierezydentów na zakupy na własne potrzeby wliczanymi – zgodnie z metodologią RST – do wydatku turystycznego, jak to ma miejsce w innych regionach kraju, zwłaszcza na obszarach przygranicznych.

Tabela 3. Struktura spożycia turystycznego nierezydentów według produktów: województwo mazowieckie i Polska ogółem, 2012 rok (%)

Produkty	Województwo mazowieckie	Polska ogółem
Usługi noclegowe	21,4	10,9
Usługi gastronomiczne	25,3	14,4
Międzymiastowe kolejowe przewozy pasażerskie	0,6	0,2
Pasażerski transport lądowy	1,6	0,6
Przewozy lotnicze pasażerskie	14,6	7,0
Usługi agencji turystycznych	2,9	1,5
Usługi kulturalno-rekreacyjne	6,0	7,5
Usługi wspomagające transport lotniczy	4,1	1,4
Produkty spożywcze, napoje i wyroby tytoniowe	3,3	7,2
Dzianiny, trykotaże, odzież, futra, obuwie	3,9	8,0
Produkty rafinacji ropy naftowej	5,0	12,5
Produkty pozostałe	11,4	28,8
Ogółem	100,0	100,0

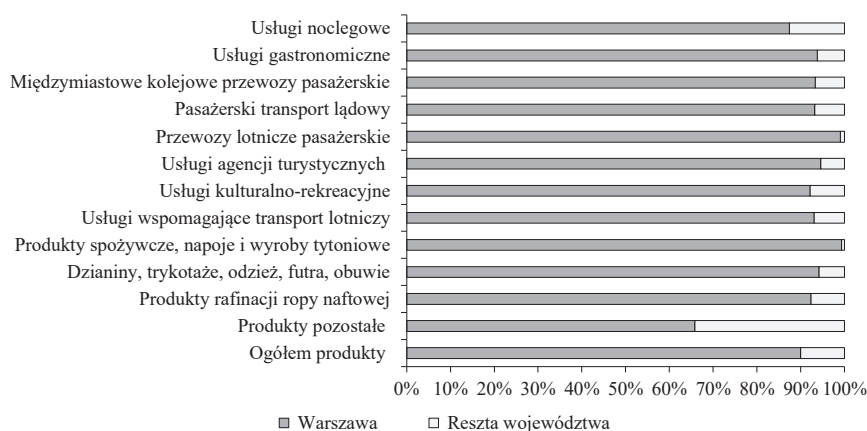
Źródło: RST 2012, RRST dla woj. mazowieckiego 2012. Dziedzic, Kachniewska, Łopaciński, Skalska (2015a, 2015b).

W 2012 r. najważniejszą pozycję spożycia turystycznego nierezydentów stanowiły w badanym regionie usługi gastronomiczne (ok. 813 mln zł), noclegowe (690 mln zł) i transport lotniczy (łącznie z usługami wspomagającymi 601 mln zł, tj. 18,7% spożycia ogółem). Mimo relatywnie wysokiego poziomu cen paliw (wzrost o ok. 15% w stosunku do 2011 r.) nie stanowiły one tak dużego udziału w spożyciu turystycznym nierezydentów, jak to miało miejsce w odniesieniu do całej Polski. Z RST dla całego kraju wynika, że większość nierezydentów korzysta z własnych samochodów osobowych, co powoduje, że wydatki na zakup paliw znacznie przewyższają przychody wszystkich polskich przewoźników z tytułu przewozu turystów zagranicznych. Obserwacja ta nie odnosi się do woj. mazowieckiego, co wynika zarówno ze specyfiki ruchu turystycznego (np. większego znaczenia podróży służbowych), jak i dużej roli transportu lotniczego powiązanej przede wszystkim z lokalizacją w regionie dwóch lotnisk międzynarodowych. Pozostałe środki transportu publicznego, w tym pasażerski transport lądowy i kolejowy, odgrywają w odniesieniu do cudzoziemców odwiedzających woj. mazowieckie śladowe znaczenie.

Duże znaczenie podróży służbowych powoduje, że udział deklarowanych wydatków nierezydentów na usługi kulturalne, rozrywkowe i rekreacyjne oraz usługi agencji turystycznych

rozumiane jako marża biur podróży organizujących turystykę przyjazdową do Polski wyniósł w woj. mazowieckim zaskakująco mało (por. tab. 1). Z kolei relatywnie niski udział produktów pozostałych (poza CPT) jest zrozumiały i wynika z odmiennej struktury ruchu turystycznego, w tym z mniejszego znaczenia przyjazdów jednodniowych, oraz wyższych cen (zwłaszcza w Warszawie), które nie sprzyjają robieniu zakupów.

Rola ośrodka stołecznego, jakim jest Warszawa, zachęca do zbadania, jaki udział w oszacowanym spożyciu turystycznym na terenie całego województwa przypada na wydatki poniesione w stolicy. Jednak takie oszacowanie było możliwe wyłącznie w odniesieniu do nierezydentów. W 2012 r. spożycie turystyczne nierezydentów w Warszawie oszacowano na poziomie 2894,6 mln zł (blisko 90% spożycia dla całego województwa); jego strukturę ilustruje rysunek 2. Zwraca uwagę większy udział usług gastronomicznych i pasażerskiego transportu lotniczego, mniejszy natomiast – produktów z grupy „pozostałe”. Zarówno w odniesieniu do CPT, jak i pozostałych produktów i usług nabywanych przez odwiedzających w spożyciu turystycznym województwa zdecydowanie dominują wydatki poniesione na terenie Warszawy.

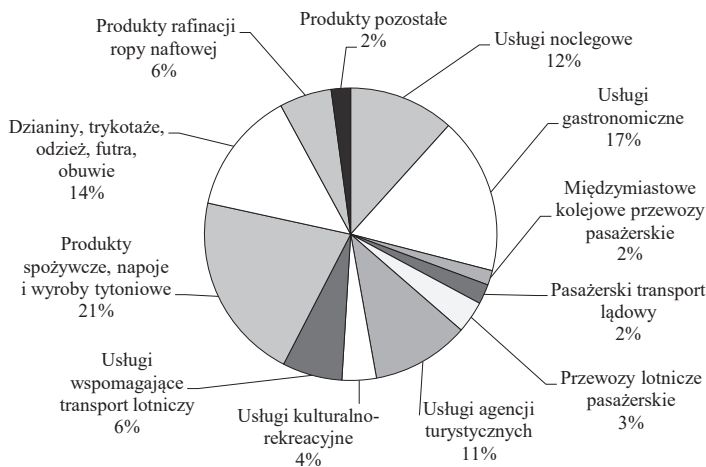
Rysunek 2. Spżycie produktów turystycznych na terenie województwa mazowieckiego według miejsca poniesienia: nierezydenci

Źródło: RRST dla woj. mazowieckiego 2012.

Jeśli chodzi o spożycie turystyczne rezydentów na terenie woj. mazowieckiego, oszacowano je na poziomie 3446 mln zł, z czego 1783,4 mln zł (51,8%) przypadło na wydatki gospodarstw domowych, pozostałą część stanowi zużycie pośrednie (tzn. wydatki na podróże służbowe). Wśród wydatków gospodarstw domowych podstawowe znaczenie miały w 2012 r. charakterystyczne produkty turystyczne (CPT); oszacowano je na poziomie 1026,4 mln zł, co stanowiło ok. 57,6% ogółu spożycia turystycznego tej grupy konsumentów. Szczególnie istotne pozycje CPT to usługi gastronomiczne (30,1% wydatków), noclegowe (20,3%) i transport (łącznie z opłatami lotniskowymi – 24,3% CPT). W woj. mazowieckim w transporcie rezydentów największe znaczenie

miały przewozy lotnicze, następnie lądowe pozostałe i kolejowe. Zwraca uwagę duże znaczenie wydatków na usługi świadczone przez organizatorów i pośredników (18,7% CPT). Trzeba jednak pamiętać, że są to produkty wytwarzane przez „sieciowe rodzaje działalności, a więc ich wysoki udział jest efektem lokalizacji tego typu przedsiębiorstw w woj. mazowieckim.

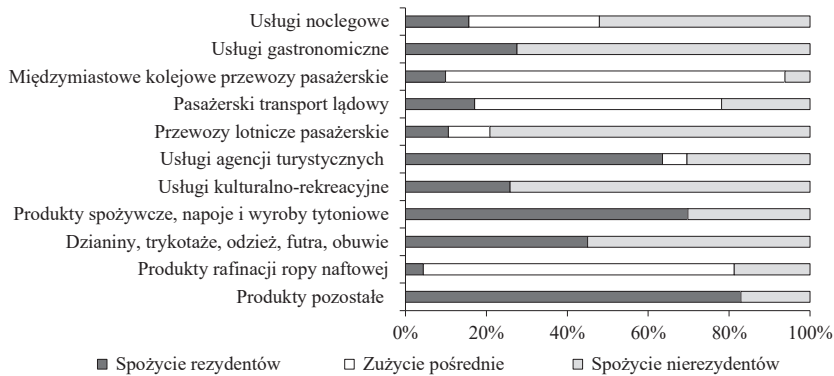
Produkty związane z turystyką i produkty pozostałe stanowiące 42,4% łącznego spożycia gospodarstw domowych rezydentów to przede wszystkim wydatki związane z zakupami dokonanymi na terenie województwa oraz koszty paliw. Strukturę całego spożycia tej grupy konsumentów przedstawiono na rysunku 3. Warto wspomnieć, że wśród wydatków związanych z podróżami służbowymi rezydentów dominowały zakupy paliw (39,6% ogółu zużycia pośredniego), usługi noclegowe (25,7%) oraz transport kolejowy (16,7%).

Rysunek 3. Spżycie turystyczne gospodarstw domowych rezydentów według produktów

Źródło: RRST dla woj. mazowieckiego 2012.

Podobnie jak w odniesieniu do RST dla całego kraju warto przeanalizować, które rodzaje podróży wywołują popyt na określone typy produktów. Zestawienie takie w odniesieniu do podróży nierezydentów, gospodarstw domowych rezydentów i pozostałych elementów spożycia turystycznego (tj. głównie podróży służbowych) przedstawiono na rysunku 4. W woj. mazowieckim w 2012 r. usługi gastronomiczne, kulturalne i rekreacyjne oraz w zakresie transportu lotniczego nabywane były przede wszystkim przez nierezydentów (odpowiednio: 72,4%, 74,1% i 79,1%), natomiast usługi agencji turystycznych oraz zakupy artykułów spożywczych – przez gospodarstwa domowe rezydentów (odpowiednio: 63,5 i 77,9%). Jeśli chodzi o pozostałe usługi transportu pasażerskiego (poza transportem lotniczym), w 2012 r. w woj. mazowieckim podstawową grupę klientów międzymiastowych przewozów kolejowych i transportu lądowego stanowili uczestnicy podróży służbowych (odpowiednio: ok. 84 i 61% spożycia). Również zakupy paliw dokonywane były w przeważającej mierze przez podróżujących służbowo (ok. 71,4%).

Rysunek 4. Spożycie produktów turystycznych według rodzajów podróży: województwo mazowieckie, 2012 rok
Źródło: RRST dla woj. mazowieckiego 2012.

Omawiając wyniki pilotażowego RRST za 2012 r. dla woj. mazowieckiego, warto zwrócić uwagę na odmienną strukturę spożycia według produktów w stosunku do oszacowanej dla całego kraju. Jest ona bardziej korzystna dla sektora turystycznego, niż to ma miejsce w odniesieniu do całej Polski, na co wskazuje przede wszystkim większy udział charakterystycznych produktów turystycznych, a tym samym mniejsze znaczenie zakupów dokonywanych przez odwiedzających. Odmienna struktura wydatków wynika z kilku uwarunkowań, wśród których należy wskazać przede wszystkim na: 1) duże znaczenie wydatków cudzoziemców; 2) duże znaczenie wydatków osób podróżujących służbowo (zarówno rezydentów, jak i nierezydentów), charakteryzujących się wyższymi wydatkami jednostkowymi; 3) lokalizację na terenie województwa dwóch międzynarodowych lotnisk pasażerskich; 4) mniejsze znaczenia jednodniowych wizyt cudzoziemców od lat wykazujących skłonność do dużych wydatków na zakupy; 5) oraz – co jest z pewnością nie bez znaczenia, a co nie zostało poddane odpowiednio szczegółowemu badaniu – wyższemu poziomowi cen. W grupie charakterystycznych produktów turystycznych należy zwrócić uwagę na bardzo duże znaczenie usług gastronomicznych, zwłaszcza w Warszawie.

Dyskusja i podsumowanie

Doświadczenia w zakresie analizy spożycia turystycznego dla woj. mazowieckiego pozwalają zwrócić uwagę, że o ile od strony koncepcyjnej uporządkowanie problemu spożycia turystycznego na poziomie NUTS 2, tj. dla województwa, jest spójne z metodologią RST dla całego kraju i nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, o tyle empiryczne oszacowanie spożycia zarówno w wymiarze ilościowym, jak i wartościowym jest trudne z uwagi na duże wymagania co do zakresu i stopnia dezagregacji danych. Należy podkreślić, że dostępne badania spożycia turystycznego nie dostarczyły bezpośrednio informacji niezbędnych do sporządzenia RRST dla województwa. Dla roku 2012 największy zakres informacji można było uzyskać z badania przyjazdów cudzoziemców, uczestnictwa w turystyce mieszkańców Polski (badania IT) oraz budżetów gospodarstw domowych.

Wykorzystanie danych z wyżej wspomnianych badań wymagało rozwiązania kilku problemów, wśród których do najważniejszych należał brak pełnych informacji na temat wielkości spożycia turystycznego gospodarstw domowych, ponieważ: 1) żadne z badań krajowych nie obejmuje podróży jednodniowych, nie określa także globalnej wielkości wydatków na podróże turystyczne poniesionych przez gospodarstwa domowe; 2) spożycie turystyczne odwiedzających jednodniowych można oszacować jedynie w odniesieniu do przyjazdów z zagranicy; 3) brak danych uniemożliwił również podjęcie problemu oszacowania wartości usług noclegowych świadczonych w drugich domach. Trudności te z różną siłą uwidoczniły się w trakcie szacowania spożycia turystycznego głównych grup konsumentów i w konsekwencji spowodowały pewne zubożenie wyników analizy w stosunku do zamierzonych. Brak danych nie pozwolił także na zaplanowane wyróżnienie podregionu statystycznego miasta Warszawy, co byłoby w pełni uzasadnione z uwagi na silne zróżnicowanie województwa ze względu na rozmieszczenie bazy noclegowej, zamożność mieszkańców oraz pełnione funkcje gospodarcze, społeczne i polityczne. Okazało się to możliwe wyłącznie w odniesieniu do spożycia nierezydentów oszacowanego na podstawie wieloletnich badań zagranicznej turystyki przyjazdowej realizowanych przez IT.

Podsumowując, można stwierdzić, że dostępne źródła informacji pozwalają na oszacowanie wielkości spożycia w regionie na potrzeby RRST, chociaż konieczne było szerokie wykorzystanie podejścia z „góry w dół”, co może zniekształcać uzyskany obraz. Jeśli chodzi o *benchmarking*, to obecnie możliwy jest jedynie w odniesieniu do wyników dla całego kraju, ponieważ brak podobnych oszacowań dla innych województw. Podobnie niemożliwe jest obecnie śledzenie dynamiki zmian. Uzyskany obraz daje jednak szerokie możliwości analityczne w odniesieniu do wybranych segmentów rynku, co częściowo zaprezentowano w opracowaniu. Najważniejszym aspektem takiego podejścia do szacowania spożycia turystycznego jest pokazanie związku między ruchem turystycznym a wynikami i lokalizacją przedsiębiorstw z poszczególnych rodzajów działalności. Przedstawione oszacowania są też podstawą do szacowania wkładu turystyki w PKB i zatrudnienie w województwie. Słabą stroną takiej analizy jest uzależnienie wyników od dostępności i jakości danych statystycznych na poziomie województw, a także wrażliwość wyników na wszelkie zmiany w tym zakresie, np. zmianę metody badań.

Literatura

- Budżety gospodarstw domowych w 2012 r.* (2013). Warszawa: GUS. Pobrane z: www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/budzety-gospodarstw-domowych-w-2012-r-,9,7.html (20.08.2015).
- Canada, A. (2013). *Regional Tourism Satellite Account*. Madrid: UNWTO.
- Dwyer, L., Forsyth, P., Dwyer, W. (2010). *Tourism Economics and Policy*. Bristol–Buffalo–Toronto: Channel View Publications.
- Dziedzic, E., Kachniewska, M., Łopaciński, K., Skalska, T. (2014). *Metodologia regionalnego rachunku satelitarne go turystyki dla Polski*, Warszawa: Instytut Turystyki SGTiR, Stowarzyszenie na Rzecz Badań, Rozwoju i Promocji Turystyki, MSiT, Departament Turystyki.

- Dziedzic, E., Kachniewska, M., Łopaciński, K., Skalska, T. (2015a). *Rachunek satelitarny turystyki dla Polski 2012. Wersja uproszczona*, Warszawa: Stowarzyszenie na rzecz Badań, Rozwoju i Promocji Turystyki, Instytut Turystyki Szkoła Główna Turystyki i Rekreacji.
- Dziedzic, E., Kachniewska, M., Łopaciński, K., Skalska, T. (2015b). *Rachunek satelitarny turystyki dla województwa mazowieckiego*, Warszawa: Stowarzyszenie na Rzecz Badań, Rozwoju i Promocji Turystyki, Instytut Turystyki Szkoła Główna Turystyki i Rekreacji.
- Frechtling, D.C. (2013). *The Economic Impact of Tourism. Overview and Examples of Macroeconomic Analysis*. Statistics and TSA Issue Paper Series, Madrid: UNWTO).
- Jones, C. (2009). Tourism's Contribution at Subnational Level. The Regional TSA: Complements and Extensions. *Enzo Paci Papers*, vol. 6, 207–223.
- Laimer, L., *Regional Tourism Satellite Accounts in Austria – Sufficient Information for Regional Tourism Policy?* Proceedings of 11th Global Forum on Tourism Statistics 14 to 16 November 2012, Reykjavík, Iceland. Pobrane z: <http://www.congress.is/11thtourismstatisticsforum/papers/Session4.pdf> (1.03.2015).
- Podróże Polaków w 2013 roku. Podstawowe wyniki badań. Pobrane z: d1dmfej9n5lgmh.cloudfront.net/msport/article_attachments/attachments/55524/original/Pod_Pol_2013_podstawowe_wyniki2.pdf?1394632862 (10.08.2015).

ASSESSMENT OF TOURISM CONSUMPTION – EMPIRICAL EVIDENCE FROM REGIONAL TOURISM SATELLITE ACCOUNT FOR MAZOVIAN VOIVODESHIP

KEYWORDS

the regional tourism satellite account, tourism consumption, Mazovian voivodeship

ABSTRACT

The purpose of this study is to identify if and to what extent compilation of the regional tourism satellite account (RTSA) can provide insight into the role of tourism consumption as a driver of economic development. The issue has been discussed from the perspective of the RTSA outcomes for Mazovian voivodeship. The study embraces presentation of the RTSA methodology developed for Poland and available sources of statistical information that can be employed for its compilation. The RTSA for Mazovian voivodeship was the first attempt of its implementation. It has revealed that significant gaps in statistical data make the vast application of the “top down” approach unavoidable. That may result in a biased picture of the regional conditions. Nevertheless the RTSA has provided detailed picture of the tourism consumption contribution to the voivodeship's economy and the share of particular segments of demand in this process.

Translated by Ewa Dziedzic